

Kystlynghei i Fredrikstad kommune

Strømtangen, Flatskjæra, Lyngholmen, Nordre Garnholmen og Sveholmen.

Skjøtselsråd og registreringer i 2016 i forbindelse med Handlingsplan for kystlynghei

24. mars 2017

Utfører: Ekelund Consult	Kontaktperson: Kristine Ekelund	Rapport nr: 2017-1
Oppdragsgiver: Fredrikstad kommune	Kontaktperson: Kristin Lugg	Dato: 24.3.2017
Tittel: Kystlynghei i Fredrikstad kommune. Strømtangen, Flatskjæra, Lyngholmen, Nordre Garnholmen og Sveholmen. Skjøtselsråd og registreringer i 2016 i forbindelse med Handlingsplan for kystlynghei.		
<p>Sammendrag:</p> <p>Rapporten inneholder supplerende og oppdaterte beskrivelser av fem områder med kystlynghei i Fredrikstad kommune i Østfold; Strømtangen, Flatskjæra, Lyngholmen, Nordre Garnholmen og Sveholmen. Registreringen er initiert og finansiert av Fredrikstad kommune, og er en del av arbeidet med å dokumentere biologiske kvaliteter og skjøtselstilstand i kystlynghei.</p> <p>Kystlyngheiene er en menneskeskapt naturtype som er i rask endring fordi de ikke lenger er i bruk som tidligere. En stor del av kystlyngheien har allerede grodd igjen eller er i ferd med å gro igjen, og med dette forsvinner et av våre eldste kulturlandskap sammen med mye av kulturhistorien og artssammensetningen som er typisk for slike områder. Dette er bakgrunnen for at kystlynghei ble vedtatt som utvalgt naturtype etter naturmangfoldloven i mai 2015. Det er utarbeidet et faggrunnlag for kystlynghei, med forslag til nasjonal handlingsplan der en tar sikte på å ta vare på et utvalg lyngheiområder langs hele norskekysten. I tillegg er det utarbeidet en rapport Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder (Kaland og Kvamme 2013).</p> <p>Kystlyngheiene i de ytre Hvalerøyene og langs den ytre kysten i Fredrikstad er et av disse referanseområdene, som et eksempel på de østnorske kystlyngheiene som hører til de sørskandinaviske kystlyngheiene som strekker seg langs den svenske vestkysten. Det er et ønske gjennom handlingsplanen å stimulere til drift og skjøtsel av lynghei både innenfor og utenfor de fylkesvise referanseområdene.</p> <p>I Østfold er det tidligere kartlagt kystlynghei i Hvaler kommune i 2012 - 2014 i forbindelse med forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark og gjennom arbeidet med handlingsplanen for kystlynghei i Østfold. Denne rapporten er et ledd i arbeidet med å få en mer oppdatert status for kystlyngheiområdene i Fredrikstad kommune, og med tanke på framtidig skjøtsel. Områdene er valgt ut på grunnlag av flyfoto og den lokale kunnskapen om kystområdene i Fredrikstad.</p>		
<p>Referanse:</p> <p>Ekelund, K. 2017. Kystlynghei i Fredrikstad kommune. Strømtangen, Flatskjæra, Lyngholmen, Nordre Garnholmen og Sveholmen. Skjøtselsråd og registreringer i 2016 i forbindelse med Handlingsplan for kystlynghei. Ekelund Consult Rapport 2017-1: 31 s.</p>		
<p>Emneord:</p> <p>Fredrikstad kommune, kystlynghei, handlingsplan for kystlynghei, skjøtsel, tilstand</p>		
<p>Foto på fremsiden: Øverst: Strømtangen. Nede til venstre: Lyngholmen. Midten: Sveholmen. Nede til høyre: Nordre Garnholmen.</p>		

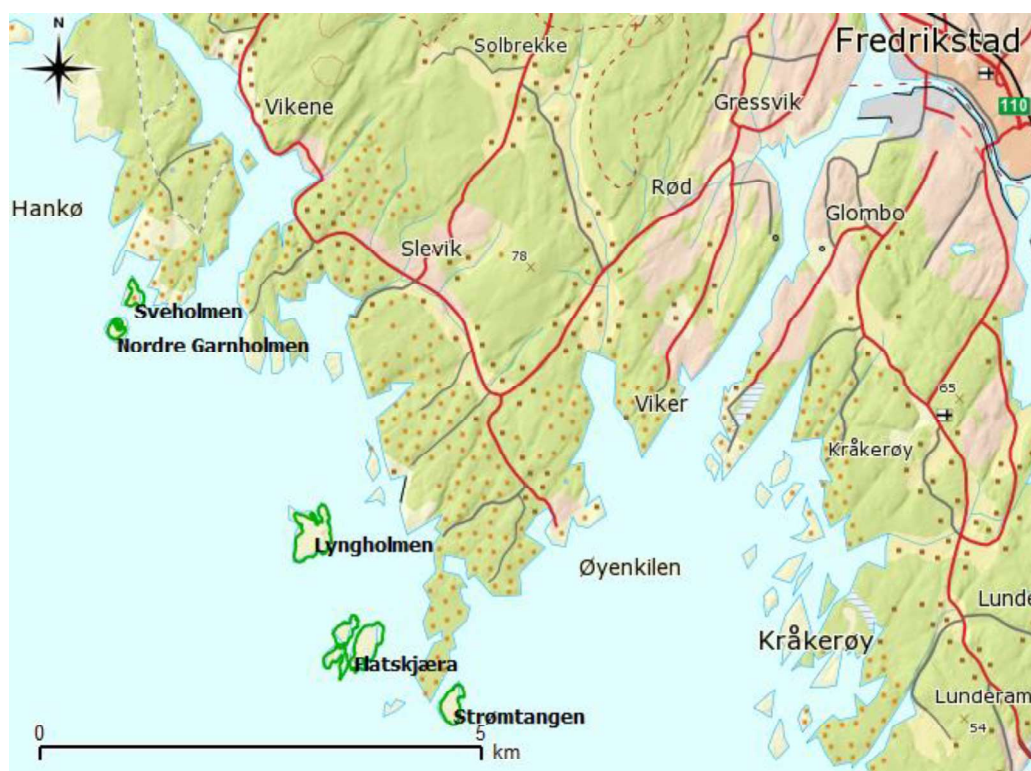
Innhold

INNLEDNING	4
KYSTLYNGHEIENE I ØSTFOLD	4
BEHOV FOR KARTLEGGING	5
METODE OG VERDIVURDERING	5
GENERELT OM TILSTAND OG SKJØTSEL	6
BEITE.....	7
LYNGBRENNING.....	8
RESTAURERING AV SEMI-NATURLIG ENG UTEN BEITE.....	10
BESKRIVELSE AV LOKALITETENE	11
STRØMTANGEN.....	11
FLATSKJÆRA, ØSTRE OG VESTRE	15
LYNGHOLMEN.....	20
NORDRE GARNHOLMEN	25
SVEHOLMEN.....	28
KILDER OG LITTERATUR	31

Innledning

Arbeidet med handlingsplanen for kystlynghei startet opp i Østfold i 2011 (Fylkesmannen i Østfold). Registreringer av kystlynghei i Naturbase har blitt gjort innenfor Ytre Hvaler nasjonalpark, der det meste er registrert i Hvaler kommune og kun små areal med kystlynghei er registrert på Søsterøyene i Fredrikstad kommune. Det er svært lite kystlynghei som er registrert utenfor verneområder både i Hvaler og Fredrikstad. I forbindelse med at kystlynghei har blitt utvalgt naturtype ble det utarbeidet en statusrapport av Kaland og Kvamme (2013); Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder. Et av disse referanseområdene omfatter kystlyngheiene på de ytre Hvalerøyene og de ytre områdene i Fredrikstad kommune, både utenfor og innenfor verneområder. I Fredrikstad er områdene dårlig avgrenset og kun observert utfra flyfoto. Flere av disse lokalitetene er tidligere registrert i Naturbase, men er ikke avgrenset som kystlynghei.

Hensikten med denne rapporten er å avgrense og dokumentere lokaliteter med kystlynghei i Fredrikstad bedre, vurdere tilstand og muligheter for restaurering av kystlynghei, samt å oppdatere Naturbase. Det kan være muligheter for å ta opp igjen drift på enkelt øyer og holmer, slike muligheter vil bli vurdert senere. Rapporten omfatter 5 lokaliteter, der 4 er oppdaterte og 1 er ny i Naturbase (figur 1).

Figur 1. De undersøkte lokalitetene med kystlynghei i Fredrikstad er markert i grønt; Strømtangen, Flatskjæra, Lyngholmen, Nordre Garnholmen (Garnholmene II) og Sveholmen.

Kystlyngheiene i Østfold

I Norge er hovedutbredelsen for kystlynghei langs kysten fra sørlandskysten og nord til Lofoten. Lyngheiene i Fredrikstad og Hvaler er en utpost i europeisk sammenheng, og henger i stede med til de sørskandinaviske kystlyngheiene langs den svenske vestkysten gjennom Halland og Bohuslän, og

danner nordgrensen for disse. De er derfor plantegeografisk og faglig svært interessante, fordi sørlige og østlige arter kommer inn her, mens vestlige og oseaniske arter mangler eller ikke er vanlige (Kaland og Kvamme 2013). Nordgrensen for kystlynghei i øst går ved de ytre øyene i Fredrikstad kommune og rett vest til Store Færder og Bolærne (Vestfold) i Ytre Oslofjord. Trolig har kystlyngheiene i Fredrikstad hatt noe videre utbredelse enn det vi ser i dag. Driften har opphørt lang tid tilbake og gjengroingen gjør at en i dag kun kan ane at landskapet en gang kan ha vært helt åpent. Gamle flyfoto fra 1968 viser at landskapet på flere kystnære områder, holmer og øyer i Fredrikstad var åpne og dominert av røsslyng i større grad enn i dag (Østfold fylkes billedarkiv, DigitaltMuseum). Eksempler er foto fra Strømtangsundet, Slevikbukta og Hankø. Kystlyngheiene kan ha strukket seg noe lenger nordover enn Sveholmen ved Hankø som nå er holmen som er kartlagt lengst nord. Ved å studere flyfoto/skråfoto fra Telefonkatalogen 1881, ser en at røsslyngen fortsatt finnes mer eller mindre flekkvis på flere holmer noe lenger nordover. Det kan ha vært kystlynghei, men gjengroingen har kommet så langt at det flere steder trolig ikke lenger er aktuelt å kartlegge det som kystlynghei. Sannsynligvis er disse kystlyngheiene vi i dag ser i Østfold, Vestfold, utenfor Telemarkskysten og sør til Grimstad rester av et landskap som tidligere hadde større utbredelse med brennetradisjoner, men ikke i samme omfang som langs Vestlandskysten (M. Kvamme muntl. oppl.).

Behov for kartlegging

Det kan fortsatt være mer kystlynghei som ikke er registrert i Fredrikstad både utenfor og innenfor verneområder. Ut fra flyfoto kan det se ut til at Sauholmen, Tjeldholmen og deler av Geitholmen vest for Slevik kan ha forekomster av kystlynghei. Andre holmer som Langsomholmen og Epleholmen utenfor Kråkerøy ser også ut til å ha rester av kystlynghei, likeledes Teineholmen mellom Engelsviken og Rauer. I naturreservatene Kråkerøyskjæregården og Mærrapanna kan det ut fra flyfoto se ut til å forekomme kystlynghei (Oterholmen, Teiebærholmen, Store og Lille Råholmen). Det er til dels vanskelig å vurdere ut fra flyfoto om det er røsslyng eller annen type vegetasjon. Dersom beite skal tas opp igjen på holmer og øyer i Fredrikstad, vil det være viktig å gjøre en nærmere vurdering av om kystlynghei kan ha vært den tidligere driftsformen.

Metode og verddivurdering

Lokalitetene er registrert etter DN håndbok 13 (2006 rev. 2007). På grunnlag av gitte kriterier blir lokalitetene verdisatt fra A til C, der A er høyeste verdi. Ved verddivurderingen er det lagt til grunn en helhetlig vurdering basert på kriterier i forslag til retningslinjer fra Miljødirektoratet (Jordal 2014) og rapporten kunnskapsstatus for kystlynghei (Kaland og Kvamme 2013). Kriteriene som brukes er størrelse, tilstand (bruk, inngrep, gjengroing, mosaikkstruktur), påvirkning av fremmede arter og forekomst av rødlistearter, samt kontinuitet og del av helhetlig kulturlandskap. Hver lokalitet er merket av på kart og gitt en beskrivelse i tråd med instruksjoner gitt av Miljødirektoratet.

Kartavgrensningen er gjort med grunnlag i befaringer og kan være noe justert med grunnlag i ortofoto. Fire av lokalitetene er registrert og lagt inn i Naturbase tidligere. Disse har fått oppdaterte beskrivelser og vurderinger i forhold til dagens tilstand.

Tilstanden i en kystlynghei vurderes ut fra den bruken heiene har i dag (aktuell bruksintensitet dvs. den bruken som ligner på den som opprinnelig formet heiene eller som fører til en viss gjenvekstsuksessjon uten at heiene er blitt umulig å restaurere) og graden av gjengroing (Jordal 2014). Et område får A-verdi dersom tilstanden får høy eller middels vekt i kombinasjon med høy vekt på rødlistearter eller størrelse. Eller dersom den får høy vekt på tilstand og påvirkning/bruk i

kombinasjon med middels vekt på størrelse eller rødlistearter. Fullstendig verdisettingstabell finnes i Jordal (2014).

Ingen av områdene er i dag i drift. I det videre arbeidet med eventuelt å få med noen av områdene i handlingsplanen for kystlynghei, vil det være viktig å kartlegge hvilke muligheter grunneiere og dyreeiere har for å ta opp igjen drift på holmene. Da vil det også være interessant å finne ut mer om den tidligere bruken av områdene.

Generelt om tilstand og skjøtsel

Kystlynghei i god hevd er lyngheier som har et ekstensivt helårsbeite/ev. vår, sommer og høstbeite, og som svis regelmessig i en 10/15-20 års syklus. Lyngheiene skal ha en mosaikkstruktur med røsslyng i forskjellig alder og varierende innhold av gras og urter, slik at sommerbeite og vinterbeite har en god fordeling. En tilstrekkelig andel med røsslyng i byggefasen er viktig for høst- og vinterbeite, mens nybrent hei (pionerfasen) dominert av gras og urter er viktige sommerbeiter sammen med tilgangen på naturbeitemark, myr eller strandeng. Tradisjonelt var det vanlig å svi omkring 5-10 % av lyngmarka hvert år fordelt på flere mindre felt (Kaland og Kvamme 2013). Kystlyngheier har tradisjonelt hatt et ekstensivt beite. For stort beitepress vil føre til at grasvekster tar over for røsslyngen, mens et for svakt beitetrykk ikke vil stanse gjengroing med busker og trær. Det er spesielt viktig med høst/vinter og delvis vårbeite for å hindre gjengroing i lyngheiene. Dersom beitetrykket er for lavt, kan det være at man må svi oftere.

Fire av de seks registrerte holmene i Fredrikstad er uten bebyggelse. Sveholmen har en hytte og Strømtangen enkelte bygg i forbindelse med fyret og kaia. Det ligger derfor godt til rette for å kunne brenne på flere av lokalitetene. På flere av holmene er det godt innslag av naturbeitemark/semi-naturlig eng og noe strandeng. Det kan ha vært storfebeite på holmer der det har vært god tilgang på grasbeiter slik som Lyngholmen og Flatskjæra. På Strømtangen har det vært beita med ku og sau/geit (Ø. Moum muntl. oppl.). Dersom drift tas opp igjen må utfordringer vurderes som frakt av dyr ut til øyene, tilgang til ferskvann, jevnlig tilsyn, plan for sanking, merking, klipping, snylteproblematikk mm. Ved utegangerdrift dvs. beite utover høst og vinter, må spesielt lovverk for utegangerdrift følges og dispensasjoner fra mattilsynet være på plass.

Det er alltid viktig å ta hensyn til lokale forhold, og det en vet om hvordan den tidligere driften har vært. Beitetidspunkt, dyreslag og beitebelegg vil ha innvirkning på floraen og utviklingen av vegetasjonen. Flere av områdene har en artsrik flora med flere trua, sjeldne og sårbare arter, spesielt i områder med skjellsand. Slike sårbare arter kan for eksempel være utsatt for sterkt beitepress eller tidlig vårbeite. Flere av holmene har trolig blitt slått i flate skjellsandområder langt tilbake i tid (se også nedenfor). Slike hensyn bør en legge vekt på i eventuelle videre planer for drift. Samtidig er gjengroing den største trusselen for de trua og sårbare artene i dag.

Det er trolig lenge siden lyngbrenningen gikk ut av drift i kystbygdene i Fredrikstad. Sannsynligvis er det ikke lenger folk som husker denne tradisjonen, mens beitetradisjonen trolig har vedvart lenger på alle de registrerte lokalitetene og kan være lettere å skaffe informasjon om. Dersom driften tas opp igjen vil det være viktig å søke råd og erfaringer som er gjort spesielt med lyngbrenning i Ytre Hvaler nasjonalpark. Siden 2012 blir det hvert år brent lyng på flere av øyene i nasjonalparken som har aktivt beite med storfe eller sau. I regi av Statens naturoppsyn ble det i 2012 gjennomført et prosjekt

om å hente fram lokal tradisjonskunnskap i kystlynghei på Søndre Asmaløy i Hvaler. Her kom det fram at lyngbrenningen tok slutt helt på slutten av 1940-tallet som det siste stedet med aktiv lyngheidrift på Hvaler (Ekelund og Hillersøy 2012). Lokale folk har bidratt med verdifull kunnskap om lokale brennetradisjoner i området.

Beite

I bygdeboka for Onsøy bind 3, viser dyretellinger at storfe, sauer og delvis geiter har vært vanlig i kystbygdene (Schou 1996). Onsøy-gårdene hadde ikke setre, og en stor del av sognets jordressurser måtte derfor utnyttas for å fø dyra om sommeren. Et mål for hvor store areal det var behov for viser en beregning fra 1770-årene i Spydeberg, som beregnet at en ku trengte ca. 18 dekar land å beite på (Schou 1996). (Ved storfebeite i kystlynghei vil arealet trolig være langt over dette). Beiting og kornavling la bånd på store landareal, og det begrenset arealet en kunne utnytte til natureng eller slåttemark. For å finne nok vinterfôr til flest mulig dyr gjennom vinteren var det derfor nødvendig å høste fôr også i utmarka. Foruten sanking av løv, ble det høstet høy på utslåtter i skogen, på myrer, i bukter med strandeng og sletter på holmer. I vårknipa dro de ut og sanket lyng og mose (Bergwitz 1914). I kystbygdene i Østfold kunne sauer og geiter til nød greie seg ute hele året om vintrene var snøfattige og ikke for kalde, men storfe måtte fores inne mer enn halvparten av året (Schou 1996). Det er grunn til å tro at kystlyngheiene i distriktet i varierende grad når været tillot det, har blitt utnyttet som helårsbeite. I sommerhalvåret kan dyra ha blitt flyttet rundt på ulike holmer gjennom sesongen. I følge bygdeboka hørte Flatskjæra og Lyngholmen til under Møklegård. Sveholmen og Nordre Garnholmen hørte til under bruket Hankø (tidligere til Elingård). Strømtangen hørte til under bruket Torgauten. Holmene ble trolig brukt som havnegang for brukenes fe. På holmene Flatskjæra og Lyngholmen er det relativt store grassletter (semi-naturlig eng) på skjellsand som i dag er i gjengroing. Det er sannsynlig at engene kan ha blitt brukt som utslåtter i tidligere tider.

Når det gjelder beite i kystlynghei i Norge, har det vært tradisjon både for sau og storfe, også geit har vært brukt langt tilbake i tid. Ved større innslag av strandeng i tilknytting til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe. På Vestlandet er det rasen gammelnorsk sau også kalt villsau som er mye brukt i utegangerdrift (helårsbeite), men også andre raser kan beite utover høsten når det er vilkår for det. Villsau er en hardfôr, lett sau som er spesielt godt tilpasset helårsbeite der det er vilkår for det. I kystlynghei er det anbefalt 1 søye per 12-20 dekar gjennom vinteren (Velle og Øpstad 2009). Et passende dyretall kan variere en god del i forhold til hvor mye nakent berg det er, og tilgang på annet fôr slik som gras og halvgras, tang og tare, mose, busker og løvtrær mm. (Buer 2011). Et variert beite vil gjøre at dyra utnytter næringsinnholdet i de ulike plantene bedre. En må alltid ha en plan for tilleggsfôring om nødvendig.

Etter undersøkelsene fra Asmaløy fortelles det om beite både med storfe og sau i kystlyngheiene. På Hvaler er det ikke kjent med helårsbeite slik en kjenner det med villsau på Vestlandet, men det fortelles at dyra sto inne om vinteren og ble sluppet ut i utmarka når det var vær til det. Fra dyretellinger og det som er kjent om beitebelegg på Hvalerøyene, har det vært tradisjon for 1 sau per 10 dekar i sommerhalvåret i landskap med kystlynghei som veksler med opp mot 50 % berg i dagen.

Når en vurderer dyretall er det derfor viktig å ta hensyn til dyreslag og rase, beitelengden, beitegrunnlaget og hvorvidt det skal beites gjennom hele vinteren eller bare i sommerhalvåret. Bøndene med sine historiske kunnskaper om hvordan holmene har vært brukt opp gjennom tidene, og dyreeieres egne erfaringer med dyr som skal være i godt hold, er oftest de beste til å vurdere

riktig beitetrykk. Dersom småfe skal beite utover høsten og vinteren vil det være viktig å ha en god andel av røsslyng i byggefasen (6 - 15 år, høyest produksjon av bladmasse). Etter byggefasen går lyngen over i moden fase, fôrverdien minker og det er på tide å svi lyngen. I alle tilfeller når en skal restaurer beitene, bør en prioritere å rydde fram gode gras- og urtedominert naturbeitemark og strandeng på skjellsand. Slike beiter er de viktigste om sommeren. Det er også her de største biologiske verdiene med flere sjeldne og rødlista arter finnes. Prioriteringer i hvordan man restaurerer landskapet vil til dels være avhengig av hvilke dyreslag som skal beite, dyretallet og om det er bare sommerbeite eller også beite utover høsten/vinteren. Et alternativ kan være rotasjonsbeite avhengig av dyretallet, ved å beite annen hvert år på for eksempel Lyngholmen og Flatskjæra, eller å flytte dyra mellom holmer i løpet av sesongen.

Lyngbrenning

På alle de seks holmene som er registrert finnes åpen kystlynghei som sammenhengende områder og som flekkvis mosaikk med nakent berg. Det varierer noe fra holme til holme hvor stor andel av lyngheia som er i gjengroing med trær og/eller busker. Gjengroingen går seint der det er skrint jordsmonn og svært vindeksponert. Generelt for alle holmene er at røsslyngen er gammel og grov (moden eller gammel fase). Røsslyngen har en levealder på omkring 50 år. Da degenerer den, blir grå og dør flekkvis slik vi ser i varierende grad på alle de registrerte holmene (figur 2). Under død røsslyng spirer nye røsslyngskudd enten fra rotskudd eller fra frøbanken, men i konkurranse med krekling, einer og trær der vindeksponeringen ikke er for stor, blir røsslyngen over tid skygget ut. Røsslyngen forynges av seg selv på de mest vindeksponerte stedene. Det er nok derfor en ser at røsslyngen fortsatt dominerer på de mest forblåste yttersidene av holmene i Fredrikstad. For å unngå gjengroing og heller forynge røsslyngen som er den viktigste beiteplanten høst og vinter, må den svis av. Røsslyngen vil forynges bra etter brenning. Den har en frøbank i jorda som vil spire bedre hvis frøene blir utsatt for brann/røyk, i tillegg til at planten lett skyter nye rotskudd (Måren og Vandvik 2009). Krekling og einer som er dårlige beiteplanter, tåler derimot en brann dårlig. Beite er en forutsetning for at lyngheiene ikke gror til igjen. Det er positivt at en ser lite eller ingen tendens til frosttørke av røsslyngen på holmene i Fredrikstad, slik det til dels er mye av på enkelte av Hvalerøyene, og slik en har sett mye av på Vestlandet i gammel kystlynghei de siste årene.

Figur 2. Under død røsslyng spirer nye røsslyngskudd enten fra rotskudd eller fra frøbanken, noe som er positivt med tanke på restaurering. For å forynge røsslyngen og unngå gjengroing med bl.a. krekling og einer må gammel lyng svis av.

Fra Hvaler fortelles det at de beste brenneforholdne var i januar/februar i snøfattige år med bra med tørrvær, eventuelt utpå høsten, men ofte lå ikke forholdene til rette før ut i april. Slik Torleif Huser husker fra Asmaløy, brant de først og fremst for å øke beitegrunnet om sommeren. Det var vanlig å svi av en flate på omkring 3-5 dekar, og de kunne brenne flere slike flater i forskjellige områder hvert år (Ekelund og Hillersøy 2012). Det tok omkring 10-15 år før en brant samme flate om igjen. I grunnfjellsområdene med flekkvis vegetasjon brant de også når det var gode forhold og tid til det. Her ble det også høstet røsslyng som ekstra fôr til dyra som sto inne om vinteren. De 5 cm øverste myke toppene ble kuttet med sigd.

Generelle råd ved restaurering/brenning av lyngheiene i Fredrikstad.

Siden utviklingen av røsslyngen etter brenning kan variere mye, er det viktig at man tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere og røsslyngens tilveksthastighet når en planlegger driftsopplegget. Dette vil en få erfaring med når en tar til med restaurering og brenning. Erfaringer fra Ytre Hvaler nasjonalpark har vist at røsslyngen forynges bra årene etter brenning, men tilveksten varierer en del i forhold til jordbunnsforholdene, beitetrykket og de lokale forholdene i klima de første åra etter brenning (M. Olsen muntl. oppl.).

- Lyngheiene i Fredrikstad har ikke blitt brent på lenge, og flere steder er det kraftige oppslag av busker og trær. Dersom lyngheia skal tas i bruk igjen bør en del av dette ryddes før man tar til å brenne. I slik gammel lynghei er det mer strølag og mose i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Regenereringen av røsslyng, gras og urter kan gå seinere i slike områder, både fordi frøbanken kan ha blitt svekket, det er vanskeligere å spire i slikt underlag og gammel røsslyng har vanskeligere for å sette rotskudd. Tilvekst og forynging kan altså gå seint i de mest tilgrodde områdene, men ved neste sviing vil det gå raskere. Det anbefales å prioritere de minst tilgrodde områdene først, her får en best resultat.

- Det anbefales som hovedregel å brenne i mindre felt (5 – 10 daa), og evt. flere slike felt samme år avhengig av totalarealet på beitet.

- Skal det beites også høst og vinter vil det være viktig raskest mulig å få opp mest mulig røsslyng i byggefasen. Da kan det være aktuelt å brenne større områder de første årene som en restaureringsfase, mens en etter hvert brenner lyngen i mindre flater for å få en ønsket mosaikkstruktur i lyngheia. Siden det er mye gammel lyng vil slike brannflater bli attraktive beiter på sommeren og da kan det være en fordel at brannflatene er litt store for å unngå for høyt beitetrykk (ev. ha dyra borte en periode første sommersesong etter brenning). Dette må i så fall vurderes ut fra tilgang på grasbeiter og helheten i det aktuelle området.

- Rotasjonstiden, det vil si hvor lang tid det bør gå før en svir på nytt vil være avhengig av hvor raskt røsslyngen når sein byggefase eller moden fase, dvs. en høyde på ca. 20 – 30 cm og blyanttykk stengel. Det kan ta alt fra 8 – 20 år og vil være avhengig av beitetrykket, tilveksten på røsslyngen, klimaet og må vurderes med tiden.

- Ved stripebrenning er det anbefalt å holde seg til parseller på omkring 30 – 50 meter brede striper. Det gir godt resultat både for beitedyra, vegetasjonen og den ville faunaen.

- Det er flere av holmene som er utsatt for sterk vind, og en ser at lyngplanter forynger seg ved naturlig vindslitasje (foto ovenfor). En må være varsom med brenning her, fordi det kan ta lang tid å etablere lyngvegetasjonen på nytt etter brenning, og jorderosjon kan lett forekomme etter lyngsviing. Brenn i små flater av gangen (punktsvi) og vurder tilveksten på vegetasjonen og røsslyngens evne til å regenerere de påfølgende år før videre brenning. For å unngå at humuslaget

tar skade må det svis på vinteren med frost i bakken. Svi på barfrost på høsten kan fungere.

- Det vil alltid være en fordel å la noen områder med høy lyng og einer stå tilbake pga. fugl som hekker. Likeledes bør det stå tilbake en variasjon av busker og løvtrær slik som nyperoser, slåpetorn, vierarter, rogn, bjørk og osp. Både av hensyn til fuglelivet/insekter og som skjul/le og tilgangen på ulike beitevekster for beitedyra. Disse plantene gir et ekstra tilskudd av viktige næringsstoffer og sporstoffer som sauene kan få mangel på i slike beiter.

- Etter en brann kan det vokse til med uønska problemarter (f.eks. einstape, rynkerose, tistler). Det må vurderes eventuelle tiltak dersom det skulle bli et problem.

- Etter brenning av gammel lyng og einer/krypeiner kan det være nødvendig å rydde manuelt i etterkant for å få bort kvister som står opp og kan skade jura til beitedyrene.

- Naturbeitemarker/semi-naturlig eng på skjellsand finnes i større og mindre grad på alle de undersøkte holmene. De er grodd til med blant annet krypeiner som er arbeidskrevende å rydde. Det anbefales imidlertid å rydde slike områder manuelt framfor å brenne krypeiner her. Det har vist seg at revevegeteringen kan gå langsomt etter brenning i slike skrinne områder (jf. Ytre Hvaler nasjonalpark). Slike branner med krypeiner får mye høyere brannintensitet enn f.eks. en grasbrann. Dersom en ønsker å prøve det ut, bør det gjøres på mindre felt og vurdere tilvekst av gras og urter årene etter.

Restaurering av semi-naturlig eng uten beite

Alle de undersøkte holmene har naturbeitemark/semi-naturlig eng på skjellsand med en artsrik flora, og flere holmer har også sjeldne og rødlista arter. Den artsrike floraen er formet etter mange års hevd med beite, og eventuelt bråtebrenning og slått. Dersom det ikke skulle bli aktuelt med beite på holmer, anbefales det likevel å åpne opp deler av disse skjellsandområdene som alle i dag gror til med krypeiner, busker og trær i varierende grad. Forutsetningen for å åpne opp slike områder er at en har en plan for å følge opp med jevnlig rydding av nye oppslag og eventuelt en slått seint i sesongen. Fra gammelt av ble utslåttene slått til sist, gjerne ikke før ut i august. Bråtebrenning av daugras tidlig vår kan også være et alternativ for å hindre gjengroing og bevare mangfoldet. Østre Flatskjæra er et godt eksempel på et slikt område som fortsatt har relativt åpen semi-naturlig eng. Her vil det ikke kreve for mye rydding før en kan slå området med jevne mellomrom, for eksempel med en tohjuls slåmaskin. Det vil ikke være nødvendig å slå hvert år, men hvert 2. – 3. år kan være nok for å hindre gjengroing med einer. Graset bør tørke et par dager på bakken før det fjernes fra området (brennes på egne steder). Lyngholmen er nok den holmen som har mest og størst tilgrodde naturbeitemarker/enger. Skal en åpne opp her uten plan for beite, vil det være viktig å prioritere flater som ikke er for store og gradvis åpne opp for å unngå for stor gjødslingseffekt fra døde røtter. Det må ikke være større flater enn det en klarer å følge opp med jevnlig rydding og eventuelt en sein slått årlig de første årene, og eventuelt med noen få års mellomrom etter hvert.

Beskrivelse av lokalitetene

Strømtangen

ID nummer:	(FK00008569)	Dato:	11.10.2016.
Hovednaturtype:	D07	Utforminger:	D0713, D0708, D0715
Vegetasjonstyper:	H1, H2a, b, H3, G7b	Andre naturtyper:	Naturbeitemark D04 (ca. 3 %), myr A10 (ca. 3 %)
Påvirkningsfaktorer:	Strømledning	Tilstand:	Middels god - dårlig
Nåværende bruk:	Ingen 2016	Areal:	74,7 daa

Innledning: Registreringen i 2016 ble gjort i forbindelse med kartlegging av kystlynghei knyttet til handlingsplan for kystlynghei. Strømtangen er kartlagt som friluftsområde i Naturbase med verdien svært viktig. Lokaliteten er en del av et av referanseområdene i rapporten Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder (Kaland og Kvamme 2013).

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Strømtangen ligger eksponert til i Ytre Oslofjord, og sør på holmen ligger Strømtangen fyr. Holmen har nær 50 % berg i dagen. Berggrunnen i området er Iddefjordsgranitt og skjellsandavsetninger finnes først og fremst nord på holmen i flater og forsengkninger (ngu.no). Vegetasjonsgeografisk ligger området i boreonemoral vegetasjonssone, svakt oseanisk seksjon (Moen 1998).

Åpen kystlynghei dominerer på den søndre delen av Strømtangen, i nord er det mer tilgrodd. Naturbeitemark (ca. 2 daa, gul markering) i nord på skjellsand er i sterk gjengroing.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Landskapet er dominert av kystlynghei og utgjør omkring halvparten av arealet, utforminga fattig tørrhei dominerer, med flekkvise innslag av fattig fukthei. Intermediær til rik tørrhei finnes først og fremst flekkvis på skjellsandpåvirka jordsmonn og i overgang mot naturbeitemark. Vegetasjonstypene er røsslyngdominert tørrhei (H1) med noe innslag av fukthei (H3) og tørr gras-urterik hei (H2a, b). Nord på holmen finnes en tilgrodd naturbeitemark på skjellsand (vegetasjonstypen tørr/frisk baserik eng, G7b) som går over i takrørsump ned mot strand. Myr og fuktmark finnes i flate drag først og fremst midt på holmen. Saltpåvirka dammer veksler med nakent berg spesielt sør og vest på holmen.

Artsmangfold: Lyngheiene på Strømtangen domineres av røsslyng der krekling gradvis tar over i fattig tørrhei. Krypeiner er ikke spesielt dominerende i gjengroingen. Gjengroingsarter er furu, gran, bjørk, osp, einer, rogn, korsved, geitved, slåpetorn og nyperose. Lyngheiene og holmen totalt sett er nokså artsrik pga. skjellsandforekomster og variasjon i fuktighetsforholdene. Typiske lyngheiarter er blokkebær, krypvier, gulaks, engkvein, knegras, kornstarr, følblom, engknoppurt, prikkperikum, smørbutikk, småsyre, markjordbær, ryllik, smalkjempe, tiriltunge, bråtestarr, fuglevikke og hvitkløver. I rikere parti kommer det inn arter som fløyelsmarikåpe, gulmaure, bakketimian, øyentrøst,

storblåfjær og knollerteknapp. I fuktige flekker eller langs myrdrag finnes kattehale, fjørekoll, engrapp, krypsoleie, engsoleie, myrmaure, tepperot, knappsiv, torvmyrull, enghumleblom og mjørdurt. Rødlista arter som har gamle funn er kystfrøstjerne (VU) knytta til kystlynghei og beitemark, krusfrø (NT) knytta til beitepåvirka fuktmark og snau vaniljerot (NT) knytta til skog (Artskart 6.10.2016). I tilgrodd naturbeitemark i nord finnes fortsatt åpne felt på skrint skjellsandblandet jordsmonn med stort mangfold av gras og urter; mange av de nevnte artene i tillegg til prestekrage, gjeldkarve og hårsveve. Den rødlista sommerfuglen blåhodefly (NT) knytta til busker og trær i rosefamilien er registrert i 2001. Det er potensiale for flere interessante arter på holmen innen ulike artsgrupper.

Bruk, tilstand og påvirkning: Det er kystverket som er grunneier (g/bnr 60/2), mens det er Foreninga Onsø-beviset som holder bygninger ved like. Det fortelles at det tidligere var et gjerde som delte holmen i to og at det fra gammelt har gått 1 ku og 2 geiter/sauer her ute. Trolig har det vært tradisjon for å brenne lyngen med jevne mellomrom slik det har vært på de ytre Hvalerøyene med kystlynghei (Ekelund og Hillersøy 2012). Lyngheiene på Strømtangen framstår fortsatt som åpne spesielt på den sørlige delen av holmen med et fåtall store trær, småtrær av bjørk, furu og einer står spredt. I den nordøstlige delen har gjengroingen kommet lenger med fortetting av busker og trær, og spesielt i naturbeitemarka på bedre jordsmonn. Røsslyngen dominerer store areal og er stort sett i moden eller gammel fase. Flekkvis finnes grå og død lyng. Kreklingen tar gradvis over for røsslyngen. Det er stort innslag av karakteristiske arter for kystlynghei, og godt potensiale for å få kystlyngheiene i god hevd ved å ta opp igjen beite, noe rydding og restaureringsbrenning/lyngbrenning. Det går en strømledning tvers over holmen, og det er planer om å legge inn vann og kloakk i den gamle fyrvokterboligen med rørledninger fra kaia i nord.

Fremmede arter: Rynkerose (SE) står i sprekkedrag øst på holmen og bør fjernes. Den holdes best i sjakk ved kombinasjon av mekanisk og kjemisk bekjemping. Filtarve (SE) står nord på øya, har spesielt potensiale til å spre seg i grunnlendt kalkrik mark og bør fjernes ved gjentatt luking.

Kulturminner: Bygningene knyttet til det gamle fyret eies av kystverket og er holdt vedlike og delvis renoverert av Foreninga Onsø-beviset. Sjøbodene er også renoverert og satt i stand. Bygningene leies ut som kystledhytter i sommerhalvåret av Oslofjorden Friluftsråd. I myra like ved fyret kan det se ut til at det er spor etter utskjæring av torv.

Skjøtsel og hensyn: For å bevare verdiene på holmen bør beite og lyngbrenning tas opp igjen. I den sørlige delen av holmen er det behov for noe rydding av enkelttrær og klynger med småbjørk, furu og einer før en eventuelt kan sette i gang med lyngbrenning. Enkelte dråg og klover med trær og busker bør stå tilbake. Nordlige del av holmen er mere tilgrodd og krever en del rydding. Naturbeitemarka i nord bør gradvis ryddes fram, mens de eldste skogbrynene bør stå tilbake med en variasjon av busker og trær. Flater med mye mjørdurt eller takrør kan vente med ev. rydding og se hvor mye beitedyrene klarer å holde vegetasjonen nede. Ved lyngbrenning bør en svi området i flere omganger over flere år for å få en ønsket mosaikkstruktur med lyng i ulike alder. Da kan det være grunnlag for både sommer- og vinterbeite. Det kan eventuelt bli en utfordring med dyr på beite og utleie til sommergjester. Ved brenning må det tas hensyn til strømledning.

Verdibegrunnelse: Vurderingen er gjort etter faktaark (Jordal 2014) og Kaland og Kvamme (2013). Lokaliteten er totalt sett artsrik med en del basekrevende arter fordi det er forekomster av skjellsand. Tidligere er det funnet tre rødlistearter som det er uvisst om fortsatt finnes på holmen; kystfrøstjerne (VU), snau vaniljerot (NT) og krusfrø (NT). Lokaliteten har lite påvirkning av fremmede arter; rynkerose (SE) ned mot strand og filtarve (SE) i naturbeitemark. Åpen røsslyngdominert kystlynghei dominerer i lokaliteten, mens deler av den er i gjengroing med busker og trær. Det er godt potensiale for restaurering. Kystlyngheiene i Fredrikstad har plantegeografisk, faglig og kulturhistorisk sett stor verdi. Lokaliteten får verdien B – viktig.

Kilder:

Artskart 6.10.2016 – Registreringer 2007: Båtvik, J.I.I. 2001: Bakke, S.A. 1989: Johansen, Ø. 1973/72 Hansen, K., Liverud, U. 1953: Hofstad, G. 1950: R. Tambs Lyche. 1887: E. Ryan
Øyvind Moum 2016. Muntlige opplysninger oktober 2016.

Bilde 1. Fyrbygningene lengst sør på Strømtangen. Foto mot sør.

Bilde 2. Den mest sammenhengende og åpne kystlyngheia finnes på den sørlige delen av holmen. Midt i bildet ses skjær etter det som kan ha vært tidligere torvuttak. Stripebrenning vil være ok. Foto mot nord.

Bilde 3. Gjengroingen i kystlynghei har kommet lengst i nordøst. Flekkvis gråner røsslyngen og dør, nye skudd spirer under død lyng, men med tiden er det krekling som gradvis tar over spesielt i fattig tørrhei. Foto mot nord.

Bilde 4. Naturbeitemarka nord på holmen er kraftig tilgrodd. Deler av den kan gradvis åpnes opp dersom beite skal tas opp igjen. Foto mot øst.

Bilde 5. Gjengroende naturbeitemark på skjellsand har fortsatt artsrike åpninger og bør ryddes gradvis fram ved manuell rydding.

Flatskjæra, østre og vestre

ID nummer:	BN00067988, FK00008699	Dato:	11.10.2016
Hovednaturtype:	D07	Utforminger:	D0708, D0713, D0715
Vegetasjonstyper:	H1, H2a,b, H3, G7b	Andre naturtyper:	Naturbeitemark D04 (ca. 10 %). Strandeng G05. Rikt strandberg G09.
Påvirkningsfaktorer:		Hevd-tilstand:	Middels god - dårlig
Nåværende bruk:	Ingen 2016	Areal:	218 daa (Naturbase)

Innledning: Lokaliteten er tidligere registrert i kommunens naturtypekartlegging og ble befart 7.8.2009 av BioFokus ved Arne Laugsand. Området er i tillegg kartlagt som svært viktig friluftsområde i Naturbase. Registreringen i 2016 ble gjort i forbindelse med kartlegging av kystlynghei knyttet til handlingsplan for kystlynghei. Flatskjæra ble gitt midlere verneverdi i naturvernregistreringene i Østfold på 1970-tallet (FIØ 1976). På den vestre holmen er det avgrenset et større litoralbasseng som egen naturtype. Lokaliteten er en del av et av referanseområdene i rapporten Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder (Kaland og Kvamme 2013).

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Flatskjæra består av to store holmer og noen mindre skjær. Holmene ligger nokså eksponert til i Ytre Oslofjord, like nordvest for Strømtangen fyr. Østre Flatskjæra har omkring 30-40 % berg i dagen, Vestre Flatskjæra rundt 50 %. Berggrunnen i området er Iddefjordsgranitt og skjellsandavsetninger finnes i flater og forsenkninger (ngu.no). Vegetasjonsgeografisk ligger området i boreonemoral vegetasjonssone, svakt oseanisk seksjon (Moen 1998).

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Landskapet på begge holmene er dominert av kystlynghei i veksling med nakent berg. Utforminga fattig tørrhei dominerer, med flekkvise innslag av fattig fukthei og rik tørrhei i overgang mot naturbeitemark på skjellsand. Vegetasjonstypene er røsslyngdominert tørrhei med noe innslag av fukthei og tørr gras-urterik hei (H1, H2a,b, H3). Kalkrik naturbeitemark i relativt flate parti midt på begge holmene utgjør omkring 10 % av arealet (tørr/frisk baserik eng i lavlandet, G7b). Strandeng og rikt strandberg finnes flekkvis i veksling med nakent berg først og fremst sør på de to holmene.

Artsmangfold: Østre Flatskjæra er tidligere registrert med mange interessante plantefunn. Disse artene er først og fremst knyttet til skjellsandrik naturbeitemark midt på holmen. Til sammen er det

Kystlynghei utgjør omkring 40 % av totalarealet på de to holmene, likeledes nakent berg. Ca. 20 daa (10 %) er naturbeitemark, mens resterende areal er flekker av strandeng og rikt strandberg som veksler med nakent berg.

registrert omkring 100 karplanter på holmen, 60 av dem tidligere funn (reg. fra artskart 6.10.2016), der 3 av dem er rødlista; kalkkarse (CR), dronningstarr (NT) og ormetunge (VU) (funn fra 1979). Det er usikkert om de fortsatt finnes. Typiske arter i tørr kystlynghei er røsslyng, tepperot, bråtestarr, kornstarr, markjordbær, tiriltunge, fuglevikke, ryllik, smalkjempe, krekling, blokkebær, krypvier, hårsveve, blåklokke, engkvein, smyle, bitterbergknapp, hvit bergknapp, stemorsblomst, småsyre, følblom, sisselrot, gullris, kattedot, smørbukk og stankstorkenebb. I fuktigere parti kommer ryllisiv, duskull, kattehale, bringebær, enghumbleblom og mjørdurt inn. I overgang mot naturbeitemark kommer det inn flere arter mange av dem kravfulle, slik som nyresildre, gulmaure, prikkperikum, kjerteløyentrøst, bakketimian og vill-lin. Rødfalangre står i et skogholdt midt på holmen. Klover og dråg er grodd til med korsved, ørevier, bjørk, osp, rogn, furu, einer og gran.

Vestre Flatskjæra er i likhet med den østre holmen tidligere registrert med mange interessante plantefunn. Totalt er det registrert 106 karplanter på holmen og 40 moser (befaring 2016 og uttrekk Artskart 6.10.2016). Det er funnet 10 rødlista arter; dverggylden (NT, 1953), firling (VU), kalkkarse (CR), nikkesmelle (NT), smalsøte (EN, 1979) og åkerrødtopp (CR, 1979), samt torvsåtemose (VU), snerpstjernemose (NT, 1870), buttvrimose (NT) og grann stylesopp (EN). Åkerrødtopp, smalsøte og dverggylden er ikke funnet de senere årene. Torvsåtemose har funn langt tilbake i tid, den er knyttet til ung lynghei og forstyrta torvjord. Typiske arter i tørr røsslynghei er blåklokke, bråtestarr, hårsveve, kattedot, kornstarr, markjordbær, gullris, tiriltunge, legeveronika, stemorsblomst, fjørekoll, prikkperikum, fuglevikke, smørbukk og smalkjempe. I naturbeitemarka kommer det i tillegg inn flere kravfulle arter som nikkesmelle, nyresildre, vill-lin, gulmaure, bakketimian, gjeldkarve og hestehavre. I fukthei og sumpmark finnes torvmyrull, paddesiv, myrhatt, kattehale og mjørdurt. Strandeng finnes sør på holmen med bl.a. strandsmelle, strandkvann, strandbalderbrå og strandvindel. Gjengroingsarter er bjørk, ørevier, korsved, rogn, furu og einer.

Flatskjæra er viktige hekkeholmer for sjøfugl.

Bruk, tilstand og påvirkning: I 1956 ble Flatskjæra kjøpt til friareal av Oslofjordens Friluftsråd og Fredrikstad, Onsøy og Glemmen kommuner. Det er Fredrikstad kommune som er grunneier i dag (g/bnr. 62/133). Flatskjæra var fra 1500-tallet matrikulert under Møklegård og var skyldsatt til 10 pigghår (Bygdeboka, Schou 1996). Holmene har blitt beitet langt tilbake i tid, men det er uvisst når beite opphørte. Det kan ha beitet både sau og kyr her ute. Lyngbrenning var trolig også tradisjon, slik det var på de ytre Hvalerøyene med kystlynghei (Ekelund og Hillersøy 2012). I eldre tider da det var vanlig med utslåtter på holmer i Fredrikstad, kan slettene på Flatskjæra ha blitt slått til vinterfôr.

Vestre Flatskjæra har mer sparsomt med vegetasjon og har større andel nakent berg enn østre Flatskjæra. Gjengroingen har dermed ikke kommet så langt her som på den østre holmen. På Østre Flatskjæra i naturbeitemarka har gjengroingen kommet lengst, med krypeiner i nord og tette skogholdt i sør, men i nord er det fortsatt åpne sletter. Kystlyngheia framstår som åpen i sør med enkelte spredte trær og busker, og har gammel og grov røsslyng i moden eller gammel fase (lite dødt). I den nordre delen er det flere steder tette treklynger. Tilstanden veksler derfor mellom middels god og dårlig.

Lokaliteten blir en god del besøkt i sommerhalvåret av fritidsgjester, noe slitasje er positivt, åpne skjellsandområder er mest utsatt og bør følges med på.

Fremmede arter: Klustersvineblom (HI) på Flatskjæra østre, er ikke problem i dag, og lar seg vanskelig bekjempe. Krypispel (SE) i naturbeitemark på Flatskjæra østre og vestre bør fjernes. Strandsteinkløver (HI) finnes på den vestre holmen. Ribbesåtemose (HI) er funnet på vestre holmen, lar seg vanskelig bekjempe og favoriseres av brann.

Kulturminner: Det er spor etter steinhugging sør på vestre Flatskjæra.

Skjøtsel og hensyn: Beite og lyngbrenning bør tas opp igjen på begge holmene. En del manuell rydding kreves spesielt i naturbeitemark, men også i kystlyngheia. Det er store biologiske verdier i naturbeitemarkene som tidligere kan ha blitt slått, og en bør prioritere å åpne opp her. Det er behov for å fjerne krypeiner manuelt. Dersom ikke beite blir aktuelt, bør en vurdere å slå disse slettene en gang seint i sesongen (ut i august) enten årlig eller hvert 2. - 3. år. Bråtebrenning av daugras tidlig vår kan også være aktuelt. På østre Flatskjæra bør en gradvis åpne opp tettere vegetasjon i sør. I kystlyngheia er det aktuelt å fjerne enkeltstående trær og busker før en kan ta til å brenne, mens det også er områder som er mer krevende å rydde. Alt av virke som hugges ut må fjernes fra området. Det kan være aktuelt å brenne virke og avfall i dunger på egne steder (unngå å brenne på eller nært til stein og fjell eller nær trær). Flere mindre felt med lyng bør svis over flere år, slik at en får en mosaikk av lyng i forskjellig alder. Enkelte klover med busker og trær slik som bl.a. vier, rogn, nyperoser og korsved bør stå tilbake, både som godt beitetilskudd, skjul og le for dyra og for å sikre mangfoldet av andre artsgrupper. En bør være varsom med for høyt beitetrykk, spesielt tidlig vårbeite pga. mange sårbare og tidligblomstrende planter.

Verdibegrunnelse: Vurderingen er gjort etter faktaark (Jordal 2014) og Kaland og Kvamme (2013). Det er en artsrik lokalitet med mange basekrevende arter, fordi det er relativt store flater med skjellsand på begge holmene. Tidligere er det funnet til sammen 12 rødlista arter på de to holmene (8 karplanter og 4 moser). Det er liten påvirkning av fremmede arter i lokaliteten (mispel i naturbeitemark). Flatskjæra har både røsslyngdominert åpen kystlynghei og kystlynghei i gjengroing med busker og trær, gjengroingen har kommet lengst i naturbeitemark. Det er godt potensiale for restaurering. Kystlyngheiene i Fredrikstad har plantegeografisk, faglig og kulturhistorisk sett stor verdi. Lokaliteten får verdien A – svært viktig.

Kilder:

Artskart uttrekk 6.10.2016 – Registreringer 2012: Haugrud, B, Åstrøm, S., Kringen, S., Båtvik, J.I.I, Michaelsen, E., Høytomt, T., Løfall, B.P. 1998: Stabbetorp, O. 1953: Hofstad, G. 1979: Johansen, Ø, Larvin, B. 1897: Ryan, E. 1924: Resvoll-Holmsen. H.

Schou, T. 1996. Onsøys historie. B. 3: Tiden fra 1537 til 1700. Ønsøy kommune. 340 s

Se ellers liste i Naturbase.

Flatskjæra øst

Bilde 6. Sør på Østre Flatskjæra er det åpen kystlynghei med spredte busker og småtrær. Gjengroingen går seint her pga. skrint jordsmunn og sterk vindeksponering. Røsslyngen er gammel og stedvis grå. Foto mot sør.

Bilde 7. På vestsiden av holmen og nordover er gjengroingen kommet lenger enn i sør og det er behov for en del rydding før en ev. kan svi lyngen hele veien. Foto mot vest.

Bilde 8. I flater og forsenkninger finnes naturbeitemark på skjellsand, mens kystlynghei veksler med nakent berg i de fattigere grunnfjellspartiene. Manuell skånsom rydding av krypeiner, busker og trær bør prioriteres i artsrike sletter. En jevnlig slått ev. bråtebrenning tidlig vår kan være et alternativ for å hold slettene åpne dersom ikke beite blir aktuelt. Foto mot nord.

Bilde 9. Naturbeitemark på østsiden av holmen har kommet lengst i gjengroingen. Typisk for hele holmen er tett med busker og trær i klover og dråg på litt dypere god jord. Foto mot øst.

Flatskjæra vest

Bilde 10. Røsslyngen er gammel og stedvis grå. I bakgrunnen ses krypeiner som tar over i naturbeitemark på skjellsand. Foto mot nord.

Bilde 11. Grunnfjellsområder med sparsom vegetasjon på den sørlige delen av holmen. Littoralbassenget midt i bildet er omkranset av blåskjellbanker og strandeng. Foto mot sør.

Bilde 12. Krypeiner og buskoppslag dominerer i det meste av naturbeitemark på skjellsand, her nord på holmen. Skånsom rydding bør prioriteres i slike områder som fremdeles har et stort mangfold i åpninger, med mange sårbare og sjeldne arter. Foto mot sørvest.

Lyngholmen

ID nummer:	BN00068278, FK00008860	Dato:	12.10.2016
Hovednaturtype:	D07	Utforminger:	D0708, D0713, D0715
Vegetasjonstyper:	H1, H2, H3, G7b	Andre naturtyper:	Naturbeitemark D04 (ca. 15 %), Rikmyr A05 (2%), Strandeng G05 (2%), Rikt strandberg G09.
Påvirkningsfaktorer:		Hevd-tilstand:	Middels god- dårlig
Nåværende bruk:	Ingen bruk 2016	Areal:	172 daa

Innledning: Lokaliteten er tidligere registrert i kommunens naturtypekartlegging (Biofokus 2009). Lyngholmen er kartlagt som friluftsområde i Naturbase med verdien svært viktig. Registreringen i 2016 ble gjort i forbindelse med kartlegging av kystlynghei knyttet til handlingsplan for kystlynghei, da ble den noe utvidet i nord. Lokaliteten ble vurdert som middels verneverdig i Naturvernregistreringene i 1976 (FMØ 1976). Lokaliteten er en del av et av referanseområdene i rapporten Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder (Kaland og Kvamme 2013).

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Lyngholmen ligger nokså eksponert til i Ytre Oslofjord, like nordvest for Strømtangen fyr. Lokaliteten har omkring 40 % nakent berg. Berggrunnen i området er

Iddefjordsgranitt og skjellsandavsetninger finnes i flater og forsenkninger (ngu.no).

Vegetasjonsgeografisk ligger området i boreonemoral vegetasjonssone, svakt oseanisk seksjon (Moen 1998).

Kystlynghei på Lyngholmen dekker omkring 40 % av totalarealet. Andre naturtyper som naturbeitemark, rikmyr, rikt strandberg og strandeng dekker til sammen ca. 25 %. Resten er nakent berg.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Det er flere naturtyper på holmen, der kystlynghei vekslende med nakent berg (rikt strandberg lengst ut mot sjøen), utgjør den største andelen. Det er røsslyngdominert fattig tørrhei som dominerer, med flekkvise innslag av fattig fukthei og innslag av rik tørrhei i overgang mot naturbeitemark på skjellsand. I nord er det et velutviklet og stort littoralbasseng, i sør er det en rekke sjøsprøypåvirkede dammer og rikt strandberg med utforming rik sjøsprøyt-sprekk. Naturbeitemark utgjør omkring 15 % av arealet; kalkrik type på skjellsand og intermediaær type i sør vekslende med nakent berg. Lengst sør finnes en liten rikmyr med brunmoser, tusengylden og svarttopp, samt strandeng og strandsump. Vegetasjonstypene er satt til tørrhei (H1), fukthei (H3), gras-urterik hei (H2a/b) i kystlynghei og tørr-frisk baserik eng i lavlandet (G7b) i naturbeitemarka.

Artsmangfold: Lyngholmen er en artsrik holme, til sammen er det registrert rundt 130 karplanter (registreringer 2016 og Artskart 6.10.2016). Det meste av lyngheiene er dominert av gammel og grov røsslyng med en del gjengroingsarter som einer, ørevier, bjørk, osp, rogn, selje, korsved, slåpetorn, geitved, gran og furu. I tørr kystlynghei finnes bl.a. røsslyng, melbær, krekling, krypvier, blåbær, tepperot, blåklokke, legeveronika, kattedot, stemorsblomst, smyle, bergkvein, sauesvingel, hårsveve, kornstarr, tiriltunge, smalkjempe, bitterbergknapp og smørbutikk. Fukthei forekommer flekkvis med bl.a. knoppsmåarve, knappsviv, ryllsviv og slåtestarr. Forekomster av rikhei finnes først og fremst i overgangen mot naturbeitemark på skjellsand. Her kommer det inn langt flere urter og gras, mange av dem kravfulle slik som dunkjempe, gjeldkarve, gulmaure, nyresildre, prikkperikum, bakketimian, rødflangre og rundbelg. Det er i naturbeitemark eller strandeng på skjellsand en finner de rødlista plantene kalkkarse (CR), tusengylden (VU), smalsøte (EN) og ormetunge (VU, gammelt funn). Disse artene er sterkt truet av gjengroingen. I fuktsig og havstrand eller knyttet til dammer er det tidligere funnet firling (VU), krusfrø (NT), vårsalat (NT) og vasskjeks (VU). De to sistnevnte med info fra Naturbase. Strandeng finnes lengst sør med bl.a. strandbalderbrå, strandkvann, strandmelde, strandstjerne, strandrug og klengemaure. Ved nordendene av sprekkedalen som går over hele holmen i nord-sørretning står en stor ask (NT) og flere storvokste korsved.

Mosefloraen er undersøkt med funn av over 80 ulike arter. Mange av dem er knyttet til skjellsandområdene og rikmyrsumpen, deriblant de rødlista artene snerpstjernemose (NT), piggbegermose (EN) og striglegulmose (CR), de to sistnevnte har funn fra langt tilbake i tid (Artskart 6.10.2016). Torvsåtemose (VU) som er knyttet til ung lynghei og forstyrta torvjord er ikke funnet i nyere tid.

Bruk, tilstand og påvirkning: Holmen ble kjøpt og avsatt til friareal av Fredrikstad kommune i 1954. Holmen ble tidligere beitet, og lyngbrenning har trolig vært tradisjon slik det har på de ytre Hvalerøyene med kystlynghei (Ekelund og Hillersøy 2012). Det er uvisst når beite opphørte. Både kyr og sau kan ha gått her ute. Lyngbrenning er det trolig så lenge siden ble praktisert at ingen i dag vil huske det. Sletter med gras og urter som i dag er tilgrodd, kan tidligere ha blitt brukt som utslåtter. Gjengroingen har kommet lengst i naturbeitemarka. Her står det tett med trær og busker, men fortsatt er det åpninger med skrint skjellsandblandet jordsmonn. Krypeiner brer seg stadig mer utover her slik den også gjør på skjellsandpåvirka havstrand. I kystlyngheia er det en del åpne områder, men også her er det klynger med busker og trær på litt dypere jordsmonn. Røsslyngen er i gammel eller moden fase og er flere steder grå og død. Nye røsslyngskudd spirer under død lyng fra rotskudd og frø, men det er en tendens til at krekling tar over når røsslyngen dør. Tilstanden varierer fra middels god til dårlig.

Fremmede arter: Sprikemispel (SE) er funnet omtrent midt på holmen blant andre busker og trær på skjellsand og bør fjernes.

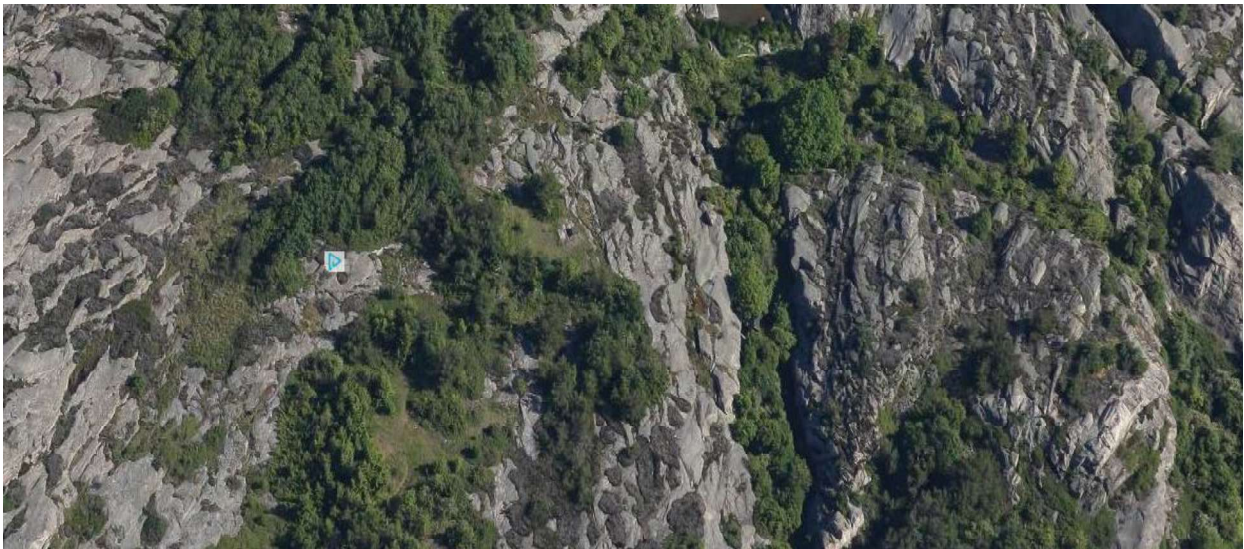
Skjøtsel og hensyn: Driften med beite og lyngbrenning bør tas opp igjen. Naturbeitemarka med mange sårbare og sjeldne arter bør prioriteres for rydding. Gradvis åpning av områdene er viktig og beitedyr må settes på. Krypeiner bør fjernes skånsomt og manuelt på skjellsand. I prioriterte områder kan det eventuelt slås jevnlig etter rydding (seint i sesongen), dersom beite ikke blir aktuelt. Det er behov for en god del rydding av trær og busker i kystlyngheia før en kan brenne over alt. Etter rydding må alt virke og kvisthauer fjernes fra området, ev. legge avfall i dunger å brenne på egne steder (borte fra fjell, steiner og trær). Det anbefales at noen klynger og klover står tilbake med en variert tre og busksetting, både for å ha variasjon i beite, som skjul og le for dyra og bevare mangfoldet av ulike artsgrupper som fugl og insekter. Lyngen bør brennes i mindre områder hvert år/jevnlig slik at en får en mosaikk av lyng i ulik alder.

Beitetrykket må vurderes etter nedbeitingsgraden. Det er viktig at dyra holder nye oppslag nede, samtidig som ikke beitetrykket bør være for hardt pga. hensyn til mange sårbare arter som er utsatt for hardt beitetrykk og spesielt tidlig vårbeite.

Verdibegrunnelse: Vurderingen er gjort etter faktaark (Jordal 2014) og Kaland og Kvamme (2013). Lokaliteten er totalt sett svært artsrik og har mange basekrevende arter knytta til skjellsandområdene først og fremst i naturbeitemark. Rødlista arter er knytta til fuktområder, rikmyr, naturbeitemark og strandeng, til sammen 8 karplanter og 4 moser (inkludert gamle funn). Lokaliteten har lite påvirkning av fremmede arter, sprikemispel (SE) står i naturbeitemark. Åpen røsslyngdominert kystlynghei finnes fortsatt, mens deler av kystlyngheia er i gjengroing med busker og trær, naturbeitemarka er i sterk gjengroing. Det er potensiale for en bedre tilstand dersom drift tas opp igjen. Kystlyngheiene i Fredrikstad har plantegeografisk, faglig og kulturhistorisk sett stor verdi. Lokaliteten får verdien A – svært viktig.

Kilder:

Artskart uttrekk 6.10.2016 – Registreringer 2015: Lye, K., Høitomt, T., Båtvik, J.I.I. Engan, G., Åstrøm, S., Kringen, S.. 2002: Løfall, B.P. 1979: Johansen, Ø. 1924: H. Resvoll-Holmsen. 1890: Ryan, E. **Schou, T. 1996.** Onsøys historie. B. 3: Tiden fra 1537 til 1700. Ønsøy kommune. 340 s

Bilde 13. Lyngholmen er kraftig tilgrodd med busker, trær og krypeiner i naturbeitemark på skjellsand. Dersom drift skal tas opp igjen, bør de mest artsrike områdene på vestsiden av holmen (venstre i bildet), samt i sør prioriteres for gradvis rydding. For å bevare mangfoldet kan det være aktuelt å slå enkelte områder med jevne mellomrom seint i sesongen, dersom beite ikke skulle bli aktuelt. I grunnfjellsområdene med kystlynghei er det fortsatt åpent mange steder og mulig å svi lyng uten manuell rydding. Skråfoto fra Telefonkatalogen 1881.

Bilde 14. Åpen kystlynghei i sør på Lyngholmen. Sterk vindeksponering gjør at en må være forsiktig med sviing for å unngå jorderosjon. Punktvis små flater og vurder forynging og gjenvest av røsslyng før en ev. fortsetter. Foto mot sør.

Bilde 15. I sør er det åpne områder med kystlynghei, krypeiner tar over på skjellsand. Forsiktig brenning på skjellsand som en restaurering kan forsøkes, vurder gjenvekst av gras og urter før en ev. fortsetter brenning på slik skrinne mark. Manuell rydding kan være nødvendig. Lyngen bør brennes. Foto mot sør.

Bilde 16. Tett gjengroing midt på Lyngholmen. Røsslyngen er gammel og grov, den blir grå og dør, krekling og einer tar over. Dersom driften med beite tas opp igjen, bør en kombinere manuell rydding i prioriterte områder og brenne den gamle lyngen over flere år. Foto mot vest.

Bilde 17. I skjellsandområdet rundt et rikmyrssig (forkant i bildet) sør på holmen er det funnet kalkkarse (kritisk truet, CR), tusengylden (sårbar, VU), krusfrø (nær truet, NT) og snerpstjernemose (NT). Foto mot nord.

Bilde 18. Mange sjeldne og sårbare planter slik som smalsøte (sterkt truet, EN), finnes i åpninger i naturbeitemarka som gradvis gror til. Smalsøte ble funnet nordvest på Lyngholmen første gang i 2016. Sprikemispel (fremmed art, SE) står også i dette området. Foto mot øst.

Nordre Garnholmen

ID nummer:	BN00068253, FK00008849	Dato:	12.10.2016
Hovednaturtype:	D07	Utforminger:	D0708, D0713, D0715
Vegetasjonstyper:	H1, H2a, b, H3, G7b	Andre naturtyper:	Rikt strandberg G09 (15-20%), (Naturbeitemark egen naturtypelokalitet)
Påvirkningsfaktorer:		Hevd, tilstand:	Middels god
Nåværende bruk:	Ingen 2016	Areal:	26,5 daa.

Innledning: Lokaliteten (Garnholmene II) er tidligere registrert i kommunens naturtypekartlegging (Biofokus 2009, Wergeland Krog og Laugsand). Registreringen i 2016 ble gjort i forbindelse med kartlegging av kystlynghei knyttet til handlingsplan for kystlynghei. Lokaliteten er registrert som rikt strandberg, men inneholder i tillegg kystlynghei og utvides noe. Lokaliteten er en del av et av referanseområdene i rapporten Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder (Kaland og Kvamme 2013).

Beliggenhet og naturgrunnlag: Nordre Garnholmen ligger eksponert til i ytre Oslofjord, like sørvest for Hankø. Lokaliteten har mer enn 50 % nakent berg. De ytterste bergene mot sjøen er ikke inkludert. Berggrunnen i området er Iddefjordsgranitt og skjellsandavsetninger finnes i flater og forsenkninger (ngu.no). Vegetasjonsgeografisk ligger området i boreonemoral vegetasjonssone, svakt oseanisk seksjon (Moen 1998).

Naturtyper, utforminger og

vegetasjonstyper: Lokaliteten veksler mellom naturtypene kystlynghei, rikt strandberg og noe naturbeitemark, samt en god del nakent berg. Kystlynghei finnes først og fremst midt på holmen og nordover, og har i hovedsak utformingen fattig tørrhei og flekkvise innslag av fattig fukthei, rik tørrhei finnes i overgang mot skjellsandpåvirka naturbeitemark. Rikt strandberg finnes mest sør på holmen og har en god del saltpåvirka dammer av ulik størrelse og dybde i fordypninger og bergsprekker som er av utformingen rik sjøsprøyt-sprekk (trua vegetasjonstype). Vegetasjonstypene i kystlynghei er tørr lynghei (H1), tørr gras-urterik hei (H2a, b) og noe fukthei (H3).

Artsmangfold: Det er registrert omkring 70 karplanter på Nordre Garnholmen (registreringer i 2016 og Artskart 6.10.2016). I kystlyngheia dominerer røsslyng, men krekling tar gradvis over. Det gror til med einer, slåpetorn, nyperose, ørevier, rogn, småbjørk og furu. Typiske arter i tørrhei er tiriltunge,

Lokaliteten er utvidet slik at all kystlynghei er inkludert. Naturbeitemark (3,6 daa) midt på holmen er avgrenset som egen naturtypelokalitet i Naturbase.

tepperot, blåklokke, smyle, sauesvingel, kornstarr, bitterbergknapp og småsyre. I åpne grasflekker kommer det inn bl.a. prikkperikum, sølvmore, legeveronika, smalkjempe, engfrytle, engrapp, stemorsblomst, strandnellik, ryllik, følblom, smyle, strandbalderbrå, lintorskemunn, strandsmelle, knoppsmåarve og kattehale. Mot skjellsand og naturbeitemark kommer det inn mer kravfulle arter som bittersøte, dunkjempe, bakketimian, storblåfjær og gulmaure. Torvmyrull, duskmyrull og sisselrot er vanlig i fukthei. Tidligere er det funnet muserumpe (VU) og smalsøte (EN) på holmen, usikkert hvor, men trolig knyttet til åpen slette midt på holmen (tilgrensende naturtypelokalitet). Klourt, kattehale, mannasøtegras og havsivaks er funnet knyttet til saltpåvirka dammer, og det er potensiale for interessante arter her (planter, insekter og andre invertebrater).

Bruk, tilstand og påvirkning: I 1971 ble holmen kjøpt av Staten som friareal. Tidligere var holmen i bruk med beite og trolig lyngbrenning slik det var tradisjon for på de ytre Hvalerøyene med kystlynghei (Ekelund og Hillersøy 2012). Det er ikke kjent når beite opphørte. Tilstanden vurderes som middels god siden det fortsatt er gode forekomster av røsslyng, heiene er åpne med kun spredte trær og noe fortetting med busker på litt dypere jord. Røsslyngen er i gammel eller moden fase, stedvis gråner den og nye røsslyngskudd spirer under død lyng, men krekling eller krypeiner tar gradvis over. Den tilgrensende naturbeitemarka på skjellsand er preget av noe mer gjengroing fra kantene.

Fremmede arter: Klustersvineblom (HI) er funnet spredt på holmen.

Kulturminner: Garnholmen fyr står sør på holmen, mens et minnesmerke står midt på holmen.

Skjøtsel og hensyn: Den gamle driften med beite og lyngbrenning bør tas opp igjen. Småfe er trolig mest aktuelt her ute og dyretallet må tilpasses beitegrunnet med et middels beitetrykk. Det er behov for noe rydding av busker og trær spesielt i naturbeitemarka, men også i kystlynghei. Dersom beite ikke blir aktuelt, bør sletta midt på holmen ryddes jevnlig, ev. slås seint i sesongen for å hindre gjengroing, bråtebrenning av daugras tidlig vår kan også være aktuelt for å bevare mangfoldet. Holmen er liten, men dersom beite tas opp igjen bør en likevel brenne kystlyngheia i et par-tre omganger. Alt av virke og krattavfall etter rydding ev. det som ikke blir brent opp ved lyngbrenning, bør fjernes fra området ev. samles i dunger og brennes på egne steder. Enkelte klynger med trær og busker bør stå tilbake.

Verdibegrunnelse: Vurderingen er gjort etter faktaark (Jordal 2014) og Kaland og Kvamme (2013). Nordre Garnholmen har åpen kystlynghei med liten gjengroingsgrad, og veksler med rikt strandberg spesielt i sør. Lokaliteten er nokså artsrik siden det er skjellsandforekomster på holmen, og basekrevende arter finnes spesielt i overgang mot naturbeitemark. Det er potensiale for interessante arter knyttet til saltpåvirka dammer. Lokaliteten har liten påvirkning av fremmede arter, klustersvineblom står enkelte steder på holmen. Kystlyngheiene i Fredrikstad har plantegeografisk, faglig og kulturhistorisk sett stor verdi. Lokaliteten får verdien B – viktig.

Kilder:

Artskart uttrekk 6.10.2016 – Registreringer 1979: Johansen, Ø. 1924: H. Resvoll-Holmsen.

Schou, T. 1996. Onsøys historie. B. 3: Tiden fra 1537 til 1700. Ønsøy kommune. 340 s.

Bilde 19. Mer enn 50 % av Garnholmen er nakent berg. Det er rikelig med saltpåvirka pytter og dammer og flekkvis saltpåvirka vegetasjon med gras og urter, spesielt sør på holmen. Der det er lite eller ingen saltpåvirkning kommer røsslyngen inn. Foto mot sørvest.

Bilde 20. Midt på holmen er det mest av den sammenhengende lyngheia. Røsslyngen er i moden eller gammel fase, enkelte steder er den grå og i ferd med å dø, krekling eller krypeiner tar da over. Det meste av lyngen på holmen kan brennes i mosaikk uten mye manuell rydding i forkant. Foto mot nord.

Bilde 21. Midt på holmen ligger en skjelsandpåvirket slette som gror til fra kantene. Her er en artsrik flora med bl.a. rikelig med bittersøte, bakketimian, storblåffjær og prikkperikum. Det er trolig her smalsøte (sterkt truet, EN) og muserumpe (sårbar, VU) er funnet tidligere. Det bør ryddes for krypeiner, busker og småtrær. Liten tresetting ved utedo bør stå tilbake, samt noe viere, slåpetorn og nyperoser i klover og fuktige parti. Foto mot nord.

Sveholmen

ID nummer:	BN00067990, FK00008698	Dato:	12.10.2016
Hovednaturtype:	D07	Utforminger:	D0708, D0713, D0715
Vegetasjonstyper:	H1, H2b, H3, G7b	Andre naturtyper:	Naturbeitemark (ca. 5 %), Strandeng (ca. 2 %).
Påvirkningsfaktorer:		Hevd/tilstand:	Dårlig til middels god
Nåværende bruk:	Ingen 2016	Areal:	35,4 daa

Innledning: Lokaliteten er registrert i kommunens naturtypekartlegging (Biofokus 2009, Ola Wergeland Krog og Arne Laugsand). Registreringen i 2016 ble gjort i forbindelse med kartlegging av kystlynghei knyttet til handlingsplan for kystlynghei. Lokaliteten registreres som kystlynghei siden det er naturtypen som har størst andel, og lokaliteten utvides noe. Sveholmen er del av kartlagt friluftsområde i Naturbase med verdien viktig. Lokaliteten tilhører en del av et av referanseområdene i rapporten Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder (Kaland og Kvamme 2013).

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Sveholmen ligger nokså eksponert til i Ytre Oslofjord, like sørvest for Hankø. Lokaliteten har omkring 50 % nakent berg. De ytterste nakne grunnfjellsområdene mot sjøen er ikke inkludert. Berggrunnen i området er Iddefjordsgranitt og skjellsandavsetninger finnes i flater og forsenkninger først og fremst midt på holmen (ngu.no). Vegetasjonsgeografisk ligger området i boreonemoral vegetasjonssone, svakt oseanisk seksjon (Moen 1998).

Kystlynghei veksler med nakent berg på Sveholmen. Naturbeitemarka (gul stipla linje, 2 daa) er kraftig tilgrodd og utgjør ca. 5 % av arealet til lokaliteten.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Kystlynghei i mosaikk med nakent berg dominerer på holmen. Naturbeitemark på skjellsand finnes midt på holmen og ned mot østsiden. Det er noe strandeng ned mot bukta i vest. Kystlynghei har først og fremst utforminga fattig tørrhei med noe innslag av fattig fukthei. Tørr rikhei er knyttet til skjellsandområdet i øst. Saltpåvirka dammer finnes først og fremst i sør. Vegetasjonstyper i kystlynghei er satt til røsslyngdominert tørrhei (H1), fukthei (H3) og tørr gras-urterik hei (H2b), samt frisk/tørr middels baserik eng (G7b) i naturbeitemark.

Artsmangfold: Det er registrert omkring 60 karplanter på Sveholmen (registreringer i 2016 og Artskart 6.10.2016). Mange av dem er knytta til kystlynghei slik som blokkebær, krekling, krypvier, sauesvingel, tiriltunge, blåklokke, tepperot, småsyre, kornstarr, hårsveve, sølvmore, legeveronika, prikkperikum, hundekvein, gullris, skjermesveve og sisselrot. I fukthei finnes ryllsiv og knappsisv, samt kattehale, strandbalderbrå og strandsmelle der det er noe saltpåvirkning. Innslag av rikhei finnes i overgang mot naturbeitemark på skjellsand øst for hytta og ned mot sjøsiden. Her finnes kantkonvall, bergmynte, gulmaure, gjeldkarve og geitved. Gjengroingen har kommet lengst her med furu, bjørk, rogn, korsved, slåpetorn og en god del einer. Svartor og vier står i fuktsig nord på holmen. Av rødlista arter er det gamle funn (1924, Artskart) av firling (VU), aksveronika (VU) og kalkkarse (CR), samt smalsøte (EN, Naturbase). Det er uvisst hvor artene er funnet. Firling er knyttet til dammer, mens de andre er knyttet til åpne kalkrike strandenger og naturbeitemark.

Bruk, tilstand og påvirkning: Tidligere har holmen blitt beitet og lyngen trolig brent slik det har vært tradisjon for på de ytre Hvalerøyene med kystlynghei (Ekelund og Hillersøy 2012). Det er ikke kjent når beite opphørte. Kystlyngheia er i gjengroing med en del krypeiner og klynger med busker og trær, fortsatt er det noe åpne områder. Røsslyngen er gammel og gråner mange steder, krekling tar over i fattig tørrhei. Naturbeitemarka er mest tilgrodd. Tilstanden varierer fra middels god til dårlig i de mest tilgrodde stedene.

Fremmede arter: Klustersvineblom (HI) finnes spredt i naturbeitemark midt på holmen. Rynkerose (SE) står på vestsiden i en bukt midt på holmen og bør fjernes. Krypmispel (SE) står nord for hytta ned mot sjøen.

Skjøtsel og hensyn: For å bevare verdiene bør en gjenskape kystlynghei i tradisjonell drift med beite og lyngbrenning. Det kan by på utfordringer med lyngbrenning (og beite) pga. hytta som ligger midt på holmen. Dersom det ryddes for trær og busker rundt hytta, kan lyngbrenning vurderes (mindre felt over flere år). Småfe vil være mest aktuelt på holmen. Videre øst for hytta bør artsrikt skjellsandområdet åpnes gradvis opp. Dersom ikke det er aktuelt med beite, kan det likevel åpnes opp med manuell rydding her av hensyn til en artsrik flora og potensiale for sjeldne og rødlista arter. Spesielt krypeiner og tett kratt bør fjernes, mens det kan stå tilbake en halvåpen, variert tre og busksetting med opprette planter av f.eks. rogn, korsved, nyperose, slåpetorn og geitved. Uten beite vil det være nødvendig å følge opp med jevnlig rydding av nye oppslag, ev. en jevnlig slått. Alt virke og kvisthauger må fjernes fra området ev. brennes opp i dunger på egna sted.

Verdibegrunnelse: Vurderingen er gjort etter faktaark (Jordal 2014) og Kaland og Kvamme (2013). Lokaliteten har for det meste grov og gammel lyng og er flere steder i gjengroing med en god del einer og klynger med trær. Naturbeitemarka har kommet lengst i gjengroingen. Det er lang tid siden beite opphørte. Lokaliteten er forholdsvis artsrik med flere basekrevende arter, siden det er forekomster av skjellsand på holmen. Det er gamle funn av rødlista arter som er uvisst hvor er funnet og om fortsatt finnes; firling (VU), aksveronika (VU), kalkkarse (CR) og smalsøte (EN). Det er noe påvirkning av fremmede arter i lokaliteten med rynkerose (SE) og krypmispel (SE) ned mot strandeng, og klustersvineblom (HI) som står spredt på holmen. Kystlyngheiene i Fredrikstad har plantegeografisk, faglig og kulturhistorisk sett stor verdi. Lokaliteten får verdien B – viktig.

Kilder:

Artskart uttrekk 6.10.2016 – Registreringer 1924: H. Resvoll-Holmsen. 1906: Carl Størmer
Schou, T. 1996. Onsøys historie. B. 3: Tiden fra 1537 til 1700. Ønsøy kommune. 340 s

Bilde 22. Nordre del av Sveholmen har fortsatt noe åpen kystlynghei. Det er mest tilgrodd rundt hytta (midt i bildet) og nedover på østsiden av holmen. Røsslyngen er gammel og gråner flekkvis, krekling tar over i tørr hei på skrint, fattig jordsmonn. Dersom det blir aktuelt å ta opp igjen beite på holmen bør røsslyngen forynges ved lyngbrenning i mosaikk. Foto mot sør med Garnholmen til høyre i bakgrunnen.

Bilde 23. Østsiden av holmen er mest tilgrodd. Krypeiner på skjellsand og busker og trær tar over i dråg og klover. Foto mot nord.

Bilde 24. Naturbeitemark på skjellsand er svært tilgrodd øst for hytta. Gradvis rydding anbefales og oppfølging med jevnlig rydding/slått dersom ikke beite er aktuelt. Det vil være viktig å ikke rydde mer enn det er overkommelig å holde nede ved jevnlig rydding. Enkelte blomstrende trær og busker kan stå tilbake. Foto mot vest.

Kilder og litteratur

Artsdatabanken (artskart.artsdatabanken.no)

Bergwitz, J. K. 1914. Onsø herred 1814-1914: en historisk samt topografisk-statistisk utvikling til Norges 100 aars fest. Fredrikstad, 1914.

Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø. 190 s.

Båtvik, J.I.I. 1996. Status og utbredelse av rødlista karplanter i Fredrikstad kommune, samt en artsliste over registrerte karplanter i kommunen. Fredrikstad kommune Upub.:126.

Direktoratet for naturforvaltning 2007. Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold. DN-håndbok 13-2006 (rev 2007).

Ekelund, K. & Hillersøy, G. 2012. Lokal tradisjonskunnskap om kystlyngheiene på Asmaløy, Ytre Hvaler nasjonalpark, Hvaler kommune. SNO-rapport 2012-3. 73 s.

Jordal, J. B. 2014. Faktaark til den nye DN-håndbok 13. Naturtype: Kystlynghei. Upubl.

Kaland P. E. og Kvamme M. 2013. Kystlyngheiene i Norge - kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder. - Miljødirektoratet, rapport M23-2013. 104 s.

Lid, J. og Lid, D. T. 2005. Norsk flora, 7. utgåva ved R. Elven. Det norske samlaget, Oslo. 1230 s.

Lindegaard, A og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken Trondheim.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge. Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

Måren, I.E. og Vandvik, V. 2009. Fire and regeneration: the role of seed banks in the dynamics of northern heathlands. Journal of Vegetation Science, vol. 20 (2009) nr. 5, s. 871-888.

Naturbase (kart.naturbase.no)

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. og Kvamme, M. 1999. Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget. 252 s.

Norge i bilder. Fredrikstad 1978. (<https://www.norgeibilder.no/>)

Schou, T. 1996. Onsøys historie. B. 3: Tiden fra 1537 til 1700. Ønsøy kommune. 340 s.

Velle, L.G. & Øpstad, S. L. 2009. I: Nilsen, L.S. (red.). Utegangersau av gammel norrøn rase, ein kulturberar. Naturen. Populærvitenskapelig tidsskrift. 2009 (2):94-100.

Østfold fylkes bildearkiv. DigitaltMuseum. (digitaltmuseum.no/owners/OST-FB/info)

Foto: Widerøes Flyveselskap A/S

Hankø 1968. ØFB.1991-01673 WID.NR. 187821.

Hankøundet/Løkholmen 1968 ØFB.1991-01646 WID.NR. 187793.

Langevarp/Strømtangen 1968. ØFB.1991-01581 WID.NR. 187728

Slevikbukta 1968. ØFB.1991-01642 WID.NR. 187789.

Strømsund 1968. ØFB.1991-01612 WID.NR. 187759

Muntlige opplysninger:

Mons Kvamme, Lyngheisenteret.

Monika Olsen, Ytre Hvaler nasjonalpark.

Øyvind Moum, Foreninga Onsø-beviset.